

YENİYETMƏLƏRDƏ VƏTƏNPƏRVƏRLİYİN FORMALAŞMASININ YOLLARI

X.R. Abasova

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası
khadica.abasova@sport.edu.az, orcid.org/0000-0001-8390-6008

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 15 sentyabr 2022

Dərc olunub: 27 dekabr 2022

© 2021 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annotasiya. Məqalədə milli şüur, onu formalaşdıran amillər, tərbiyə prosesində vətənpərvərliyin formalaşdırılmasının yollarından bəhs edilmişdir. Həmçinin digər ölkələrin (Rusiya, Türkiyə, Latviya) tərbiyə proqramlarında yeniyetmələrin vətənpərvərlik və milli şüuru formalaşdıran dövlət proqramlarının məzmunu, nəticələri haqqında araşdırma aparılmışdır. Nəticə olaraq, milli dəyərlərə sahib vətəndaş yetişdirməyin yalnız təhsil müəssisələrinin vəzifəsi olmamasının, cəmiyyət olaraq hər bir fərdin bu dəyərlərə sahib çıxmalı olduğunun qənaətinə gəlinmişdir.

Açar sözlər: *şüur, milli şüur, vətən əxlaqı, vətənpərvərlik, yeniyetmələrin tərbiyəsi.*

“Vətənpərvərlik nədir? Vətənpərvərlik böyük məfhumdur. Bu sadəcə orduda xidmət etmək deyil. Vətənə sadıq olmaq, vətəni sevmək, torpağa bağlı olmaq-budur vətənpərvərlik! Vətənpərvər gənclərin yetişdirilməsi təkcə təhsil müəssisələrinin işi ilə bitmir. İlkin olaraq ailədən başlayan bu tərbiyəvi iş təhsil müəssisələrində davam etdirilir. Vətənpərvərlik insanın daxilindəki duyğularıdır. Əgər bu yoxdursa, deməli həmin şəxs mənəviyyətsizdir”. Heydər Əliyev.

Qloballaşma dövründə milliliyimizin qorunması, adət-ənənələrimizin gələcək nəsillərə ötürülməsi dövlətimizin qarşıya qoyduğu əsas istiqamətlərdən biridir. XXI əsrin reallıqları müstəqil dövlətimizin qarşısına bəzi vəzifələr qoyur ki, onlardan ən vacibi gənclərin milli ruhda tərbiyəsidir. Tərbiyə geniş anlayışdır, dövrümüzün alimləri uşaq dünyaya gəlməzdən onun tərbiyəsi barədə düşünməyin vacibliyi vurğulayır və bu proses insan həyatdan köç-

dükdə başa çatır. İlk tərbiyədənlərin valideynlər olduğunu nəzərə alsaq, milli şüuru formalaşdırın, onu övladına öz hərəkətləri ilə nümunə göstərən də valideyn olduğunu unutmayaq. Milli dəyərlərinə, vətən əxlaqına malik valideynlər vətənpərvər, əxlaqlı vətəndaş yetişdirəcəklər [4].

Ailədən sonra xarakterin formalaşması üçün əlverişli mühit tədris müəssisələridir. Məktəb uşağın sosial mühitə açılan ilk qapısı sayılır. Uşağın şəxsiyyətinin formalaşmasında şox vacib qurum olan məktəbdə yeniyetmələr öz milli xarakter əlamətlərini göstərməyə çalışırlar. Bu məktəb mühitində milli ruhun yüksək olmasına təsir göstərir. Məktəbdə ilk dəfə olaraq ictimai rəylə qarşılaşırlar, müsbət rəy almaq və cəmiyyətdə qəbullanmaq üçün xalqın ümumi milli xarakter əlamətlərini ön plana çəkirlər. Məktəb mühitində şəxsiyyətin mənəvi keyfiyyətləri müvəffəqiyyətlə formalaşır. Cəmiyyətin qəbul etdiyi milli kimliyə məxsus xarakter keyfiyyətlərini öz şəxsiyyətlərində daha da qabardırırlar. Məktəblərin yetişməkdə olan gənc nəslin nümayəndələrinin üzərində təsirini nəzərə alaraq orada milli ruhun yüksək tutulması olduqca vacib və aktual məsələdir. Yeniyetmələrdə cücərməyə başlayan müsbət xarakter əlamətlərini möhkəmləndirməli, mənfi keyfiyyətləri isə yox etməyə çalışmalıyıq [6].

Yeniyetmələrin, ümumilikdə insanın bir şəxsiyyət kimi formalaşması yolunda onun milli abu-hava inkişafı xüsusi rol oynayır. Milli şüur milli varlığı səciyyələndirir, millətə və xalqa aid xüsusiyyətləri özündə birləşdirir. Milli şüurun komponentlərini milli sima, milli xarakter, milli mənsubiyyət təşkil edir. Adət-ənənələr, həyat tərzi, milli qürur milli şüurun anlayışlarına aid edilir. Milli şüurun daşıyıcıları yalnız elm adamları deyil, cəmiyyətin bütün fərdləri milli mənlik şüurunun daşıyıcıları

hesab olunur. Xalqın tarixi, adət-ənənələri, tarixi keçmiş, görkəmli şəxsiyyətləri, özünəməxsus atributları milli şüuru formalaşdıran vasitələridir. Ən əsas tərkib hissəsi olan milli vicedandır ki, ona malik olan hər şəxs öz yaşadığı torpağın, vətənin qədrini bilməli, onun sərvətlərini məhv olmağa razılaşmaları, bu yolda mübarizə aparmalıdır. Bu barədə bir çox tarixi şəxsiyyətlər fikirlər söyləmişdir.

Görkəmli pedaqoq V.A.Suxomlinski də mənəvi, ideya-əxlaqi və intizam tərbiyəsində fənlərin tədrisinin böyük imkanlara malik olduğunu göstərərək yazırdı ki, təlim konkret olaraq dərslər, hər şeyi bilmək və əxlaqi əqidə məşəlini yandıran qığılcımdır. Təlim prosesində əqli əmək tərbiyəsi böyük əhəmiyyətə malik olub, uşaqlara dünyanı dərk etməklə, həm də özlərini dərk etmiş olurlar. Bilik əldə etməklə “Təbiətin və cəmiyyətin qanunauyğunluqlarını dərk edərək yeniyyətə möhkəm qənaətə gəlməlidir ki, o təkcə nə isə öyrəndiyi üçün deyil, ümumiyyətlə daha ağıllı olduğu üçün irəliyə addım atır. Biliklərə yiyələnmək tam qiymətli mənəvi həyat, deməli həm də əmək həyatı, yaradıcı həyat yoxdur. Bütün bunlar hər bir pedaqoq-müəllimdən təlimin tərbiyəedici və inkişafetdirici funksiyasını rəhbər tutmaqla yanaşı, gənc nəslin daxili mənəvi inkişafının, milli xarakterdə formalaşmasının qarşısına qalmalıdır.

Bildiyimiz kimi, müasir təhsilin qarşısında duran ən vacib məsələlərdən biri təhsilənlərin milli ruhda tərbiyə edilməsidir. Gənc nəslin milli şüurun formalaşdırılması təhsil islahatlarına aid sənədlərdə təhsil mütəxəssislərinin qarşısına qoyulan ən ümdə vəzifələrdəndir. Bu baxımdan həyata keçirilən kütləvi tədbirlər, maarifləndirmə və təbliğat işləri və gənclərə azərbaycançılıq ideyasının təbliği milli ruhda tərbiyəyə zəmin yaratmış olur. Şəxsiyyətin hərtərəfli təkmilləşməsi, özünüdərk yeniyyət-məlik dövründə üstünlük təşkil edir. Bu baxımdan II Qarabağ müharibəsi dövrü çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu dövrdə gənclərin çoxluqla könüllü şəkildə qeydiyyatdan keçməsi, yeniyyətə və gənclərin real olaraq bunu yaşamış olması onların vətənpərvər ruhda tərbiyəsinə müsbət təsiri olduğunun bariz nümunəsidir [5].

Yeniyyətə və gənclərin vətənpərvər ruhda tərbiyəsinə ölkələrin təcrübəsinə nəzər yetirək. Qonşu dövlət olan Rusiya Federasiyasında vətənpərvərlik siyasəti hesab edilməklə yanaşı, bu təcrübənin dövlət quruculuğuna daxil edilməsinin vacibliyini önə sürürlər. Son illərdə Federasiyada qəbul olunmuş dövlət proqramının nəticələrinin təhlilinə görə qarşıya qoyulmuş hədəflərə uyğun gəlmir. Belə ki, ən effektiv proqram yanaşması Sankt-Peterburqda vətənpərvərlik tərbiyəsi sisteminin formalaşmasının əsasını təşkil etmiş olur. Bu proqram birbaşa yeniyyətə və gənclərdə milli şüur və vətəndaş kimliyinin formalaşdırılmasından gedir [1].

Məktəblərdə gənc amerikalılara əxlaqi dəyərlərin öyrədilməsinə inam ən azı millətin özü qədər qədimdir. Tomas Ceffersonun “Biliyin daha ümumi yayılması haqqında” qanun layihəsi vətəndaşları azadlıq düşmənlərinin planlarına müqavimət göstərmək üçün mənəvi inamla gücləndirəcək bir təhsil sistemini müdafiə etmiş oldu. Benjamin Franklin Pensilvaniyadakı “Gənclərin təhsili ilə bağlı təklifləri”ndə etikənin öyrənilməsinə təyin etdi. Gənclərə əxlaq dərslərinin aşılınması üçün bu həvəsin bəlkə də ən bariz təəcəssümü McGuffey’s Readers əsərində tapıla bilər. John Deweynin demokratiya, təhsil və əxlaqi xarakterin qarşılıqlı asılılığı ilə bağlı güclü və yüksək təsirli yazıları, “fəzilət”in məktəblərdə öyrədilə biləcəyi və öyrədilməli olduğuna dair köhnə inancın müasir reformasiyasıdır. Düzdür, bunun əksi inancın-məktəblərin heç bir dəyərləri öyrətməməsi, ancaq bacarıq və əsas biliklərin verilməsinə sadıq qalması kimi fikirlərin pedaqoqlar və sosioloqlar arasında da öz tərəfdarları vardır. Lakin son illərdə getdikcə daha çox, xüsusən də indi hökumətdə və biznesdə korrupsiya ilə bağlı hesabatlarda məktəblərdə əxlaqi tərbiyənin yenidən vurğulanması çağırışı edilir [7].

Türkiyədə aparılan araşdırmaların nəticəsində, ekspertlər məktəblilərin vətənpərvərlik tərbiyəsinin çox mühüm məsələ olduğunun qənaətinə gəlmişdilər. İndiki gənc və yeniyyət-mələrin kino və kütləvi informasiya vasitələrinin təsirinə düşdüklerini və bu təsir altında öz ölkələrinə qarşı mənfi münasibət bəslədiyini də gözdə tutmaq lazımdır. Ölkədə

gənclərin mədəni həyatı demək olar ki, yox olmaq üzrədir. Hazırda vətənpərvərlik, vətənpərvərlik hissini tərənnüm edən araşdırmalara diqqət yetirmək lazımdır. Tədqiqatçılar belə fikrə gəliblər ki, gənclərdə güclü vətənpərvərlik keyfiyyətləri nümayiş etdirmək və dünya-görüşünü formalaşdırmaq üçün bu təlimlər məktəbəqədər yaşdan gənc yetkinliyə qədər davam etdirilməlidir [2].

Latviyada yeniyetmələr tərəfindən “vətənpərvərlik” anlayışının qavranılma səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi üçün empirik tədqiqat aparılmışdır. Tədqiqatın nəzəri əsasında vətənpərvərlik fenomeninin fəlsəfi aspektdə dərk edilməsi durur. Nəzəri təhlil bu nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, vətənpərvərlik anlayışının əsas ideyası onun şəxsiyyətin ali dəyərlərindən biri kimi qəbul edilməsindən və onun həyatı istiqamətlərinin əsasını təşkil etməkdən ibarətdir. Yeniyetmə və gənclərin vətənpərvərlik anlayışının tədqiqi üçün əsas yanaşmalar şəxsiyyətin inkişaf strategiyasının müəyyən edilməsi olmaqla bərabər həssas emosional, aktiv və ictimai milli yanaşmalardır [3].

Son nəticəyə gəlsək, onu deyə bilərik ki, yeniyetmə və gənclərin milli ruhda tərbiyə olunması tədris prosesinin əsas məqsədlərin-

dən biri olmalıdır. Pedaqoq və valideynlər bərabər olaraq bu işi layiqincə yerinə yetirməyə çalışsalar da, bu cəmiyyətin hər bir fərdinin müqəddəs borcudur.

ƏDƏBİYYAT

1. <https://doaj.org/article/0b26cbadde9d4f92883090b0ada9066c>.
2. <https://a.ilevecocuk.net/vatansever-cocuk-yetistirmek>.
3. https://www.researchgate.net/publication/342508133_The_Concept_of_Patriotism_as_Perceived_by_Teenagers_in_Latvia.
4. <https://edu.gov.az/az/news-and-updates/8973>
5. <https://muallim.edu.az/news.php?id=14223>
6. <https://psixologiyainstitutu.az/2021/04/04/muasir-səraitdə-yeniyetmələrdə-millixarakterin-formalasmaşına-təsir-edən-sosial-psixoloji-amillər/>
7. https://www.nationalaffairs.com/public_interest/detail/moral-education-in-the-schools

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЗМА У ПОДРОСТКОВ

Х.Р. Абасова

Азербайджанская Государственная Академия Физической Культуры и Спорта
khadica.abasova@sport.edu.az, orcid.org/0000-0001-8390-6008

Аннотация. В статье рассматриваются национальное самосознание, факторы, его формирующие, пути формирования патриотизма в образовательном процессе. Кроме того, проводились исследования содержания и результатов государственных программ, формирующих патриотизм и национальное самосознание подростков в образовательных программах других стран (России, Турции, Латвии). В результате был сделан вывод о том, что воспитание граждан с

национальными ценностями является не только обязан образовательных учреждений, но и каждой личности, так как общество должно обладать этими ценностями.

Ключевые слова: самосознание, национальное самосознание, национальная нравственность, патриотизм, воспитание подростков.

WAYS OF FORMATION OF PATRIOTISM IN TEENAGERS

K.R. Abasova

Azerbaijan State Academy of Physical Education and Sport
khadica.abasova@sport.edu.az, orcid.org/0000-0001-8390-6008

Annotation. The article talks about national consciousness, the factors that shape it, and the ways of forming patriotism in the educational process. In addition, research was conducted on the content and results of state programs that form the patriotism and national consciousness of teenagers in educational programs of other countries (Russia, Turkey, Latvia). As a result, it was concluded that educa-

ting citizens with national values is not only the duty of educational institutions, but that every individual as a society should own these values.

Keywords: *consciousness, national consciousness, national morality, patriotism, education of teenagers.*